

Tinjauan Literatur Pemerdagangan dan Eksploitasi Kanak-Kanak di Asia Tenggara

(Literature Review on Trafficking and Exploitation of Children in Southeast Asia)

NORRUZEYATI CHE MOHD NASIR

Pusat Pengajian Psikologi Gunaan, Dasar dan Kerja Sosial

Universiti Utara Malaysia

E-mel: zeyati@uum.edu.my

MOHAMMAD RAHIM KAMALUDDIN

Pusat Kesejahteraan Manusia dan Masyarakat

Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan

Universiti Kebangsaan Malaysia

Abstrak

Pemerdagangan manusia merupakan perhambaan bentuk moden dan jenayah terancang yang mencabuli hak-hak manusia serta mengancam keselamatan awam dan negara. Anggaran oleh Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO) menunjukkan seramai 40.3 juta orang telah menjadi mangsa perhambaan moden ini dengan majoriti mangsa ialah wanita dan kanak-kanak. Kanak-kanak merupakan golongan yang paling rentan dan berisiko untuk diperdagangkan seterusnya dieksploitasi sama ada secara seksual, menjadi buruh paksa, terlibat dalam perkahwinan paksa atau menjadi pengemis. Pembentukan Protokol untuk Mencegah, Menyekat dan Menghukum Pemerdagangan Manusia Terutama Wanita dan Kanak-Kanak (Protokol PBB) pada tahun 2000 merupakan usaha peringkat antarabangsa dalam mengekang jenayah ini. Negara di Asia Tenggara turut berhadapan dengan kemelut pemerdagangan manusia khususnya melibatkan kanak-kanak dan telah dikenal pasti sama ada sebagai negara sumber, transit atau destinasi pemerdagangan. Walaupun isu ini semakin membimbangkan, namun bilangan mangsa sukar untuk dikesan dengan tepat kerana jenayah ini bersifat sulit dan tersembunyi serta berlaku secara transnasional. Terdapat banyak faktor yang mempengaruhi kes pemerdagangan kanak-kanak antaranya ialah kemiskinan, ikatan hutang, amalan tradisi seperti berkahwin awal, tahap pendidikan yang rendah dalam kalangan kanak-kanak, pemalsuan dokumen dan wujud jalinan kerjasama

antara perekrut dan keluarga, ketua kampung atau agensi berkaitan. Artikel ini bertujuan untuk membentangkan isu-isu berkaitan dengan pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak. Reka bentuk kajian perpustakaan diguna pakai bagi mengumpul maklumat yang berkaitan dengan isu ini daripada pelbagai sumber termasuklah artikel jurnal, buku, laporan, dan prosiding persidangan. Adalah diharapkan artikel ini mampu memberi pendedahan dan pemahaman yang mendalam tentang isu pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak kepada pihak dan agensi berkepentingan. Pemahaman yang mendalam adalah penting bagi merangka dasar atau garis panduan demi membanteras jenayah transnasional ini.

Kata kunci: Kanak-kanak, pemerdagangan manusia, eksploitasi seksual, buruh kanak-kanak, jenayah transnasional.

Abstract

Human trafficking is a modern form of slavery and organized crime that violates human rights and threatens public and national security. The International Labor Organization (ILO) estimates that there are 40.3 million people have been the victims of human trafficking, with the majority of them are women and children. Children are the most vulnerable and high risk group to be sexually exploited through child marriage and economically exploited as forced labour and beggars. The establishment of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children in 2000, was an international effort to combat this crime. Countries in Southeast Asia are also confronted with this crisis especially involving children and have been identified either as a source, destination or transit countries in the case of human trafficking. While the issue is very alarming, the accurate assessment of child victims is yet to be found due to the clandestine nature of the crime. There are many factors such as poverty, debt bondage, traditional practices that encourage early marriage, low level of education, fraudulent documents and collaboration between the recruiter and family, leader or related agencies have contributed significantly towards the existing child trafficking and sexual exploitation issues. This articles aims to present issues pertaining to child trafficking and exploitation. With that in mind, the current study employs library research as a research design in order to gather information from various sources such as journal articles, books, reports, and conference proceedings. It is highly expected that this article would provide exposure and in-depth understanding regarding child trafficking and exploitation to related agencies. In-depth understanding is vital to develop related policies and guidelines to curb this transnational crime.

Keywords: *Children, human trafficking, sexual exploitation, child labour, transnational crime.*

Pengenalan

Masalah perdagangan manusia dan eksploitasi bukan satu isu baharu. Sejarah menunjukkan masalah ini bermula ribuan tahun dahulu dalam semua tamadun manusia yang lebih dikenali sebagai perhambaan (Van de Glind & Kooijmans, 2008). Perhambaan dikaitkan dengan mangsa kehilangan kebebasan untuk membuat pilihan, penentuan sendiri, memiliki harta benda, dan kebebasan lain. Sehubungan itu, sebanyak enam negara telah menyertai kongres pertama di Vienna pada tahun 1815 untuk menghapuskan amalan perhambaan (Van de Glind & Kooijmans, 2008). Konsep perhambaan yang digunakan sekarang merujuk kepada perhambaan bentuk moden. Amalan perhambaan ini termasuklah perdagangan, menjual kanak-kanak, buruh paksa, *serfdom*, dan ikatan hutang. Terma tersebut diguna pakai dalam Konvensyen Mengenai Hak Kanak-Kanak, Pertubuhan Buruh Antarabangsa (ILO), dan Protokol untuk Mencegah, Menyekat dan Menghukum Perdagangan Manusia Terutama Wanita dan Kanak-Kanak.

Menurut Setiausaha Negara Amerika Syarikat, Rex W. Tillerson dalam Laporan Perdagangan Manusia 2017 (*U.S. Department of State*, 2017), isu perdagangan lelaki, wanita dan kanak-kanak merupakan isu hak-hak manusia yang paling tragik. Isu ini menyebabkan keluarga berpecah belah, mengugat pasaran global, menjejaskan kedaulatan undang-undang, menggalakkan aktiviti jenayah transnasional, mengancam keselamatan awam dan keselamatan negara serta merampas kebebasan dan maruah manusia. Menurut Bernat dan Winkeller (2010), bilangan mangsa perdagangan manusia adalah seramai 27 million di seluruh dunia dengan anggaran satu hingga dua million diperdagangkan setiap tahun. Sehingga tahun 2016, ILO menganggarkan seramai 40.3 juta orang telah menjadi mangsa perhambaan moden dengan 71 peratus mangsa terdiri daripada wanita dan kanak-kanak (*International Labour Organization (ILO) & Walk Free Foundation*, 2017). Perdagangan kanak-kanak melibatkan perkahwinan paksa (37 peratus), eksploitasi seksual (21 peratus), dan buruh paksa (18 peratus). Selain itu, kanak-kanak juga terlibat dalam aktiviti mengemis terutamanya di pusat-pusat pelancongan (*United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)*, 2017). Menurut laporan *National Crime Record Bureau (NCRB)* (2005), perdagangan manusia semakin parah di mana hampir 60 peratus daripada jumlah mangsa perdagangan manusia terdiri daripada kanak-kanak di bawah umur 18 tahun dan ke bawah.

Pemerdagangan manusia dianggap sebagai ancaman bukan ketenteraan yang boleh mengancam kesejahteraan dan keselamatan individu, masyarakat dan negara. Selain memberi impak yang buruk kepada mangsa dan keluarga mangsa, isu pemerdagangan manusia juga berpotensi untuk mencetus kebimbangan dan kemarahan dalam kalangan rakyat. Walaupun bukan ahli keluarganya yang menjadi mangsa, seluruh rakyat akan berasa takut dan bimbang atas keselamatan diri dan ahli keluarganya. Sudah tentunya, pemerdagangan manusia menjadi sebagai salah satu barometer atau aras penanda dalam mengukur keselamatan sesebuah negara. *United Nations International Children's Emergency Fund* (UNICEF) (2012) mendapati 25 hingga 50 peratus mangsa pemerdagangan terdiri daripada kanak-kanak. Bagi membendung jenayah transnasional ini, Amerika Syarikat telah memperkenalkan resolusi berhubung pemerdagangan wanita dan kanak-kanak pada tahun 1998 dalam sesi *UN Commission for Crime Prevention and Criminal Justice*. Resolusi tersebut membawa kepada pembentukan Protokol untuk Mencegah, Menyekat dan Menghukum Pemerdagangan Manusia, Terutama Wanita dan Kanak-Kanak pada tahun 2000 (dikenali Protokol PBB). Protokol ini mengandungi definisi antarabangsa tentang pemerdagangan manusia yang bertujuan mencegah dan memerangi, serta memudahkan kerjasama antarabangsa dalam menangani jenayah ini (Hyland, 2001). Pembentukan protokol ini diharap dapat menyeragamkan terminologi berkaitan pemerdagangan dan eksploitasi, undang-undang dan amalan-amalan dalam semua negara. Protokol PBB juga mengetengahkan masalah yang berkait dengan pemerdagangan manusia seperti unsur tidak berperikemanusiaan, menjatuhkan maruah seseorang dan eksploitasi ke atas orang yang diperdagangkan.

Pemerdagangan manusia telah muncul sebagai aktiviti mengeksploitasi manusia secara baharu dan boleh terdiri daripada pelbagai bentuk seperti buruh paksa, perhambaan, dan eksploitasi seksual. Eksploitasi seks komersial kanak-kanak atau *commercial sexual exploitation of children* (CSEC) antara bentuk pemerdagangan yang menjadi fokus utama pertubuhan dunia. Kanak-kanak merupakan golongan yang rentan kepada mana-mana bentuk eksploitasi seterusnya memberi implikasi kepada perkembangan diri, keselamatan dan kesejahteraan psikososial mereka. Eksploitasi seksual terhadap kanak-kanak terdiri daripada pelacuran, pornografi dan seks pelancongan kanak-kanak (*child sex tourism*) (Miller-Perin & Wurtele, 2016). ILO (2012) melaporkan seramai 945,000 kanak-kanak telah dieksploitasi secara seksual di seluruh dunia. Sehubungan itu, artikel ini bertujuan membincangkan isu pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak yang merangkumi definisi konsep kanak-kanak, pemerdagangan manusia, eksploitasi seksual dan buruh kanak-kanak, serta trend pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak di Asia Tenggara.

Metodologi

Kajian ini menggunakan reka bentuk kajian perpustakaan iaitu analisis arkib. Oleh yang demikian, dua jenis pencarian iaitu elektronik dan manual telah digunakan. Pencarian elektronik telah dilakukan melalui enjin pencarian seperti *Google Scholar*, *Elsevier* dan *Science Direct* dengan beberapa kata kunci telah digunakan untuk pencarian. Antara kata kunci yang digunakan ialah ‘pemerdagangan’, ‘eksploitasi’, ‘jenayah transnasional’ dan kesemua kata kunci ini dicari dengan menggabungkan kata kunci tambahan iaitu ‘kanak-kanak’ atau ‘minor’. Pencarian juga dilakukan dalam kedua-dua bahasa iaitu Bahasa Malaysia dan Bahasa Inggeris bagi memperoleh lebih banyak sumber. Kaedah bola salji atau *snowball searching* turut digunakan dengan menganalisis kepada senarai rujukan sesebuah artikel untuk mendapatkan lebih banyak artikel yang berkaitan (Webster & Watson, 2002; Mohammad Rahim Kamaluddin et al., 2015).

Banyak sumber yang merangkumi artikel penyelidikan, artikel bersifat kertas konsep, kajian kes, laporan dan prosiding persidangan yang memfokuskan aspek pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak telah dikenal pasti. Selain itu, pencarian juga telah dilakukan secara manual untuk mendapatkan sumber salinan keras seperti laporan rasmi, buku dan monograf. Kesemua artikel yang ditemui sama ada melalui pencarian elektronik atau manual telah disaring secara ketat; dan artikel-artikel yang bertindih serta dari sumber bogus disingkirkan. Tambahan pula, artikel-artikel yang membincangkan dari konteks luar daripada matlamat kajian ini juga disingkirkan bagi memastikan artikel ini lebih berfokus dalam membincangkan isu pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak khususnya di Asia Tenggara.

Definisi Konseptual: Kanak-Kanak, Pemerdagangan Manusia, Eksploitasi Seksual dan Buruh Kanak-Kanak

(1) Kanak-Kanak

Artikel 1 Konvensyen Mengenai Hak Kanak-Kanak (CRC) menetapkan had umur 18 tahun ke bawah sebagai kanak-kanak. Had umur ini juga selari dengan ketetapan umur kanak-kanak mengikut Akta Kanak-Kanak (AKK) 2001. Akta tersebut menjelaskan kanak-kanak sebagai:

“Seseorang yang di bawah umur 18 tahun; dan berhubung dengan prosiding jenayah, ertinya seseorang yang sudah

mencapai umur bagi tanggungjawab jenayah sebagaimana yang ditetapkan dalam seksyen 82 Kanun Keseksaan”.

Had umur kanak-kanak sebagai 18 tahun ke bawah di Malaysia bergantung kepada konteks dan akta tertentu. Misalnya dalam hal melibatkan pekerjaan, Akta (Penggajian) Kanak-Kanak dan Orang Muda 1966 (Akta 350) mendefinisikan kanak-kanak sebagai individu yang belum mencapai umur 15 tahun, manakala bagi mereka yang berumur 15 hingga 18 tahun dikategorikan sebagai orang muda. Dalam konteks pengambilan anak angkat, Akta Pengangkatan 1952 mentakrifkan kanak-kanak sebagai individu di bawah umur 21 tahun. Walaupun terdapat perbezaan dalam menetapkan had umur kanak-kanak, artikel ini menggunakan had umur 18 tahun ke bawah sebagai kanak-kanak. AKK 2001 telah menggariskan bahawa jika kanak-kanak berada dalam keadaan yang terancam atau boleh mengganggu perkembangan psikososial, mereka perlu diberi perlindungan atau ditempatkan di tempat yang selamat.

(2) Pemerdagangan manusia

Definisi pemerdagangan manusia dalam Protokol untuk Mencegah, Menyekat dan Menghukum Pemerdagangan Orang, Terutama Wanita dan Kanak-Kanak ialah:

“Perekrutan, pengangkutan, pemindahan, penampungan atau penerimaan orang dengan cara ancaman atau penggunaan kekerasan atau bentuk paksaan lain, penculikan, penipuan, penyalahgunaan kuasa atau kedudukan kerentanan, atau memberi atau menerima bayaran atau pemanfaatan untuk mencapai persetujuan seseorang yang mempunyai kawalan ke atas orang lain, untuk tujuan eksploitasi. Eksploitasi termasuklah pelacuran atau segala bentuk eksploitasi seks, buruh atau perkhidmatan paksa, atau perhambaan atau amalan yang menyerupai perhambaan, pengabdian, atau pemindahan organ-organ”.

(United Nations, 2000, m.s.2)

Berdasarkan definisi di atas, pemerdagangan terdiri daripada gabungan tiga elemen iaitu tindakan (*the act*), cara melakukan (*the means*) dan tujuan pemerdagangan (*the purposes*) (Miller-Perin & Wurtele, 2016). Elemen “tindakan” merujuk kepada “perekrutan, pengangkutan, pemindahan, penampungan atau penerimaan orang”. Elemen “cara melakukan” merujuk kepada “dengan cara ancaman atau penggunaan kekerasan atau bentuk paksaan

lain, penculikan, penipuan, penyalahgunaan kuasa atau kedudukan kerentanan, atau memberi atau menerima bayaran atau pemanfaatan”. Elemen terakhir iaitu “tujuan” meliputi “eksploitasi termasuklah pelacuran atau bentuk lain eksploitasi seksual, buruh paksa atau perkhidmatan paksa, atau perhambaan atau amalan yang menyamai perhambaan, atau pemindahan organ-organ”. Bagi kes kanak-kanak, Protokol PBB menetapkan perekrutan, pengangkutan, pemindahan, penampungan atau penerimaan kanak-kanak diambil kira sebagai perdagangan walaupun tidak melibatkan mana-mana cara (seperti ancaman atau penggunaan kekerasan atau bentuk paksaan lain, penculikan, penipuan, penyalahgunaan kuasa atau kedudukan kerentanan, atau memberi atau menerima bayaran atau pemanfaatan).

Perkara yang sering menimbulkan kekeliruan ramai pihak ialah mengaitkan perdagangan dengan tindakan yang memerlukan pergerakan dan melibatkan rentas sempadan atau transnasional. Protokol PBB telah menjelaskan bahawa cara perdagangan boleh berlaku sama ada secara perekrutan, pengangkutan, pemindahan, penampungan atau penerimaan orang. Penggunaan “atau” menunjukkan perdagangan tidak semestinya melibatkan pergerakan. Terdapat juga kekeliruan apabila mengaitkan perdagangan dengan aktiviti rentas sempadan negara. ILO (2012) telah melaporkan bahawa majoriti mangsa perdagangan tidak bergerak dari satu tempat ke satu tempat dan hanya 30 peratus diangkut merentasi sempadan antarabangsa. Melalui definisi perdagangan dalam Protokol PBB, mangsa perdagangan tidak terhad kepada mangsa yang melibatkan sempadan antarabangsa tetapi meliputi mangsa yang tinggal di rumah, kanak-kanak atau remaja yang lari dari rumah dan tinggal di jalanan, berada sekitar kawasan kejiranan atau bergerak dari satu negeri ke negeri lain.

(3) Eksploitasi seksual

U. S. Department of State (2000) mendefinisikan perdagangan seks atau eksploitasi seksual kanak-kanak sebagai perekrutan, penampungan, pengangkutan, pembekalan atau pemaksaan seseorang yang berumur 18 tahun ke bawah melakukan seks secara kekerasan, penipuan atau paksaan dengan tujuan komersial. Elemen komersial bermaksud terdapat pertukaran kewangan atau bukan kewangan seperti memenuhi keperluan asas dan bekalan dadah. Pertukaran bukan kewangan dikenali sebagai *survival sex* (Dottridge, 2008). Seks komersial merujuk kepada sebarang jenis seks yang mempunyai nilai sama ada diberi atau diterima oleh mana-mana orang. Perdagangan seks melibatkan kanak-kanak tidak memerlukan bukti yang perbuatan tersebut dilakukan sama ada secara kekerasan, penipuan atau paksaan. Mereka dilayan sebagai objek seksual dan dengan tujuan komersial. Perdagangan seks mempunyai elemen komersial yang membezakan masalah ini daripada

jenayah seksual lain seperti pencabulan, gangguan seksual dan rogol (Finklea, Fernandes-Alcantara & Siskin, 2015). Menurut Feingold (2005), kebanyakan pemerdagangan mangsa termasuklah kanak-kanak dilakukan untuk industri seks. Dalam konteks ini, kanak-kanak mahupun wanita dieksploitasi sebagai hamba seks dan buruh perkhidmatan seks. Menurut Feingold (2005), daripada anggaran 9.5 million buruh paksa di Asia, sebanyak 10 peratus adalah dieksploitasi untuk seks komersial. Laporan yang sama juga mendapati hampir 50 peratus daripada isu pemerdagangan adalah untuk tujuan seks komersial.

Para penyelidik dan ahli profesional di Amerika Syarikat menggunakan terma *Domestic Minor Sex Trafficking* (DMST) bagi merujuk kepada pemerdagangan seks melibatkan kanak-kanak. Penggunaan terma ini lebih sesuai dalam menjelaskan masalah pemerdagangan dan eksploitasi seksual kanak-kanak kerana jenayah ini boleh berlaku di mana-mana sahaja termasuk di rumah. Jenayah ini tidak semestinya melibatkan pergerakan merentasi lokasi atau daripada satu negara ke negara yang lain sama ada secara sah atau tidak sah. Antara jenis pemerdagangan seksual kanak-kanak ialah pornografi, pelacuran, pelancongan seks (*sex tourism*), perkahwinan kanak-kanak dan hiburan seksual (*child sexual entertainment*) (Miller-Perin & Wurtele, 2016). Kanak-kanak mungkin terlibat lebih daripada satu jenis pemerdagangan seks. Misalnya, pelancong yang menggunakan perkhidmatan seks kanak-kanak telah mengambil gambar atau video seterusnya menjual bahan tersebut di internet. Kanak-kanak yang menjadi mangsa pornografi mungkin lari dari rumah dan terlibat dalam pelacuran untuk mendapatkan sumber kewangan (Miller-Perin & Wurtele, 2016).

(4) Buruh kanak-kanak

ILO (2004) mendefinisikan buruh kanak-kanak sebagai sebarang pekerjaan yang melibatkan kanak-kanak dan pekerjaan yang mengganggu kesihatan fizikal, mental, sosial dan moral mereka. Pekerjaan tersebut turut mengganggu persekolahan mereka dengan cara menghalang kanak-kanak hadir ke sekolah kerana bekerja, terlibat dengan ponteng disebabkan kerja atau mereka datang ke sekolah tetapi dalam masa yang sama melakukan kerja berat. Zaman kanak-kanak merupakan zaman yang penuh dengan keseronokan, eksplorasi, belajar dan bermain untuk perkembangan fizikal dan mental. Penglibatan kanak-kanak dalam pekerjaan telah melanggar hak-hak perkembangan kanak-kanak iaitu mereka tidak dapat bermain atau menyertai aktiviti yang penting untuk perkembangan fizikal dan mental.

Terdapat beberapa kriteria yang perlu diambilkira dalam mendefinisikan buruh kanak-kanak seperti umur, jenis dan jam bekerja, keadaan kerja dan

objektif kerja. Sehubungan itu, setiap negara mempunyai definisi berbeza tentang buruh kanak-kanak. Tidak semua pekerjaan boleh diklasifikasikan sebagai buruh kanak-kanak. Pekerjaan yang tidak memberi kesan kepada kesihatan fizikal dan mental serta perkembangan diri kanak-kanak atau pekerjaan yang tidak menimbulkan masalah kepada pembelajaran dianggap sebagai sesuatu yang positif. Antara aktiviti ‘pekerjaan’ yang memberi manfaat ialah membantu ibu bapa yang berniaga untuk mencari duit saku di luar waktu persekolahan atau semasa cuti sekolah. Aktiviti ini menyumbang kepada perkembangan kanak-kanak dan kebajikan keluarga, memberi mereka kemahiran dan pengalaman dan membantu mereka menjadi ahli masyarakat yang produktif apabila dewasa.

Penglibatan kanak-kanak dalam pekerjaan yang dianggap sebagai paksaan dikaitkan dengan kadar upah yang rendah atau mungkin tidak dibayar upah, dan bekerja dalam situasi pekerjaan yang teruk atau berbahaya kepada kesihatan dalam jangka masa panjang (ILO, 2004). Mereka menjadi subjek kepada eksploitasi ekonomi. Kanak-kanak yang bekerja mungkin tidak dapat menamatkan pendidikan sepertimana kanak-kanak lain iaitu sekurang-kurangnya pendidikan sekunder atau sekolah menengah. Kegagalan menamatkan pendidikan asas mendedahkan mereka kepada sektor pekerjaan yang menawarkan pendapatan yang rendah apabila dewasa.

Menurut ILO (2004), terdapat kesukaran dalam membuat garis pemisah tentang pekerjaan yang boleh “diterima” dan “tidak diterima” apabila melibatkan kanak-kanak. Keadaan ini berkait dengan tradisi sosio budaya terutamanya dalam kalangan masyarakat luar bandar yang menjalankan aktiviti pertanian sebagai sumber ekonomi. Penglibatan kanak-kanak dalam pekerjaan sama ada kerja-kerja rumah atau aktiviti ekonomi sebagai “membantu” ibu bapa telah menjadi sebahagian proses pembelajaran supaya kanak-kanak tidak asing dengan peraturan dan keharmonian keluarga. Ibu bapa biasanya mempertahankan penglibatan kanak-kanak dalam pekerjaan sebagai satu tindakan mendidik anak-anak supaya lebih bertanggungjawab serta menghargai sesuatu perkara yang memerlukan usaha untuk mendapatkannya. Bekerja semasa kanak-kanak juga membantu mereka untuk belajar tentang selok-belok pekerjaan dan menjadikan mereka mahir dalam pekerjaan berkenaan apabila dewasa.

Pemerdagangan dan Eksploitasi Kanak-Kanak di Asia Tenggara

Masalah pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak di rantau Asia Tenggara menunjukkan trend yang membimbangkan. Menurut Kaur (2007), Asia

Tenggara dikenali sebagai penyumbang kepada kes pemerdagangan manusia intra-wilayah yang tinggi sejak tahun 1980-an. Negara dalam Wilayah Mekong iaitu Thailand, Kemboja, Laos dan Myanmar dan negara Asia Tenggara lain seperti Malaysia, Indonesia dan Filipina antara negara yang menjadi perhatian agensi antarabangsa dalam usaha menangani masalah pemerdagangan manusia. Thailand dan Malaysia lebih dikenali sebagai negara destinasi imigran sama ada secara sah atau melibatkan kes pemerdagangan manusia dan eksploitasi. Thailand telah menjadi destinasi utama buruh imigran terutama dari Kemboja, Laos, Myanmar, Vietnam termasuk negara China.

Menurut Chalk (2006), pola pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak di Asia Tenggara adalah seperti berikut:

- (1) Kanak-kanak diperdagangkan dari Kemboja ke Thailand untuk mengemis atau menjual barangan.
- (2) Kanak-kanak perempuan diperdagangkan dari Vietnam ke Kemboja atau dari Myanmar ke Thailand bagi tujuan eksploitasi seksual.
- (3) Kanak-kanak lelaki diperdagangkan dari Myanmar ke Thailand untuk bekerja dalam sektor perkilangan dan perikanan.
- (4) Kanak-kanak lelaki diperdagangkan dari Vietnam ke China untuk dijadikan anak angkat secara haram.
- (5) Kanak-kanak perempuan diperdagangkan dari kawasan luar bandar ke pusat bandar bagi tujuan eksploitasi seksual.
- (6) Kanak-kanak perempuan dari Laos diperdagangkan ke Thailand untuk terlibat dalam kerja domestik atau kilang.

Negara Thailand lebih dikenali sebagai negara destinasi pemerdagangan kanak-kanak dalam industri seks. Pada tahun 2011, ILO menganggarkan seramai 377,000 kanak-kanak imigran berada di Thailand (Huguet & Chamrathirong, 2011). Menurut Opanovych (2016), negara Thailand mempunyai pekerja seks yang paling ramai di dunia dan kebanyakan mereka masih di bawah umur atau kategori kanak-kanak. Hub utama pemerdagangan seks di negara tersebut ialah Bangkok dan Chiang Mai di mana mangsa berasal dari kawasan luar bandar Thailand serta dari Myanmar, Yunnan di wilayah China, Laos dan Kemboja (Burke & Ducci, 2005). Kebanyakan kanak-kanak yang diperdagangkan berumur antara 13 hingga 17 tahun.

Penelitian UNODC (2017) terhadap trend pemerdagangan kanak-kanak dari Kemboja ke Thailand agak mengejutkan apabila mendapati kanak-kanak berusia 12 tahun dan ke bawah turut diperdagangkan untuk bekerja dalam industri seks. Dalam sesetengah kes, terdapat ibu bapa yang

menerima wang hasil daripada membenarkan anak-anak diambil oleh broker kemudiannya kanak-kanak itu dipaksa bekerja dalam industri seks. Terdapat juga kes kanak-kanak digaji untuk bekerja dalam sektor pertanian, domestik atau industri lain namun berakhir dalam industri seks. Kanak-kanak Kemboja juga diperdagangkan untuk bekerja sebagai buruh dalam industri perikanan, penjual bunga serta menjadi juru pandu untuk membantu orang lain merentasi sempadan. Selain penglibatan kanak-kanak dalam buruh paksa dan industri seks, mereka juga terlibat dalam aktiviti mengemis terutama di kawasan pelancongan Thailand. Pada tahun 2007, dianggarkan sejumlah 10,000 kanak-kanak Kemboja menjadi pengemis di Thailand (UNODC, 2017). Namun tidak dipastikan sama ada kanak-kanak Kemboja diperdagangkan ke Thailand bagi tujuan mengemis, atau mereka mengemis apabila tidak ada cara lain untuk mendapatkan pendapatan atau mereka anak kepada ibu bapa warga Kemboja yang tinggal di Thailand (Iveta, 2011; Wetzler, 2012).

Pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak dari Laos ke Thailand turut melibatkan proses perekrutan melalui media sosial. Terdapat kes di mana kanak-kanak secara sukarela mengikut broker ke Thailand selepas berkomunikasi di ruang siber. Ekoran kekurangan pengetahuan dan pengalaman, kanak-kanak mudah diperdaya seterusnya membawa kepada pemerdagangan manusia (*Ministry of Labor and Social Welfare*, 2009). Selain itu, ibu bapa, orang yang lebih tua dan masyarakat tempatan turut berperanan dalam menggalakkan dan merekrut kanak-kanak berhijrah. Kebanyakan kanak-kanak dari Laos yang menjadi mangsa pemerdagangan berumur 12 hingga 18 tahun (UNODC, 2017). Kanak-kanak perempuan mempunyai tahap pendidikan yang lebih rendah berbanding lelaki yang menyebabkan mereka lebih berisiko untuk diperdagangkan. Kebanyakan kes pemerdagangan kanak-kanak dari Laos ke Thailand bagi tujuan buruh paksa atau eksploitasi seksual. Kanak-kanak perempuan didapati bekerja di rumah pelacuran, rumah urut, kelab malam, hotel dan kediaman persendirian. Sebagai buruh paksa, kebanyakan kanak-kanak terlibat dalam sektor pertanian, domestik, perkilangan, hospitaliti dan perikanan.

Isu pemerdagangan kanak-kanak dari Myanmar ke Thailand adalah bagi tujuan buruh paksa dan eksploitasi seksual. Menurut UNODC (2017), kanak-kanak dari Myanmar diperdagangkan sama seperti orang dewasa. Pemerdagangan kanak-kanak perempuan melibatkan mereka yang berumur 12 hingga 15 tahun (UNODC, 2017). Kategori umur ini dan rupa paras yang cantik menjadi faktor penting kepada majikan dalam industri seks. Terdapat kepercayaan bahawa wanita muda kurang dijangkiti dengan penyakit berkait dengan hubungan seksual dan hubungan seks dengan gadis yang masih dara

kurang bahaya serta lebih *rejuvenating* (Pimpawun Boonmongkon et al; 2006). Selain eksploitasi seksual, kanak-kanak dari Myanmar diperdagangkan untuk bekerja dalam sektor pertanian dan mengemis. UNODC (2017) mendapati umur kanak-kanak lelaki yang bekerja dalam sektor tersebut berusia 11 tahun dan ke atas, manakala kanak-kanak perempuan berusia 13 tahun ke atas. Kanak-Kanak Myanmar turut terlibat dalam aktiviti mengemis, namun kurang jelas sama ada mereka direkrut dari Myanmar untuk tujuan mengemis atau mereka adalah kanak-kanak pelarian Myanmar yang tinggal di Thailand. Menurut Seltzer (2013), kanak-kanak pelarian menjadi sasaran kumpulan gengster di Thailand yang memaksa mereka mengemis. Kanak-kanak boleh memperoleh 500 hingga 3,000 THB sehari dan hasil tersebut diserahkan kepada “penjaga” yang memberi mereka makanan dan minuman (Seltzer, 2013).

Indonesia merupakan negara sumber pemerdagangan wanita, lelaki dan kanak-kanak khususnya pemerdagangan seks dan buruh paksa (UNODC, 2017). Indonesia juga menjadi negara destinasi dan transit namun lebih signifikan sebagai negara sumber. Negara destinasi utama pemerdagangan wanita dan kanak-kanak Indonesia ialah Malaysia (32.7 peratus) dan sebilangan kecil atau lima peratus warga Indonesia diperdagangkan ke Singapura, Jepun, Timur Tengah dan Taiwan (http://www.ecpat.org/wp-content/uploads/legacy/Factsheet_Indonesia.pdf, Silverman et al., 2009). Namun, pemerdagangan dan eksploitasi domestik adalah lebih tinggi berbanding pemerdagangan antarabangsa. Berdasarkan kajian Silverman et al., (2009) majoriti wanita dan gadis diperdagangkan secara dalaman atau domestik (61.4 peratus) berbanding ke luar negara. Menurut Silverman et al. (2009), seramai 50 peratus wanita diperdagangkan ketika mereka berumur 18 tahun ke bawah dengan 24.5 peratus diperdagangkan sebelum mencapai umur 15 tahun.

Kebanyakan wanita dan gadis bawah umur dieksploit dalam kerja-kerja domestik seperti bekerja di restoran, kilang atau menjadi pembantu rumah seterusnya dieksploitasi ke dalam pemerdagangan seks (Ade Latifah & Mita Noveria, 2014). Menurut Irwanto, Muhammad Farid dan Jeffry Anwar (1999), lebih kurang 30 peratus wanita terlibat dalam pelacuran semasa mereka berusia 18 tahun ke bawah. Pada tahun 2008, hampir 14,000 kanak-kanak menjadi mangsa eksploitasi seksual di kawasan destinasi pelancongan seperti Bali, Nusa Tenggara Barat, Jawa Tengah, Kepulauan Riau, Jawa Barat dan Jawa Timur (Indonesia Directorate General of Tourism, 2008). Kemiskinan, ikatan hutang (*debt bondage*), kegagalan mendaftar kelahiran, amalan tradisi seperti perkahwin awal dan pendidikan yang rendah dalam kalangan remaja perempuan antara faktor yang menyumbang kepada pemerdagangan manusia dan eksploitasi seksual (Singhal & Dura, 2009). Selain itu, kerjasama yang

wujud antara agen perekrutan, keluarga, ketua kampung dan agensi dalam memalsukan dokumen tentang umur sebenar turut meningkatkan lagi bilangan kanak-kanak dalam masalah ini (Misra & Rosenberg, t.t).

Situasi perdagangan dan eksploitasi kanak-kanak di Filipina turut mendapat perhatian UNICEF walaupun negara tersebut berjaya menduduki ranking Tahap 1 dalam Laporan Perdagangan Orang (TIPR) mulai tahun 2016. Filipina menjadi satu-satunya negara di Asia Tenggara yang mencapai standard minimum dalam usaha memerangi perdagangan manusia. Menurut laporan CNN (2016, <http://cnnphilippines.com/news>), kanak-kanak di Filipina terdedah dengan risiko eksploitasi seksual apabila terdapat keluarga miskin yang memaksa anak-anak mereka melakukan seks secara dalian kepada pedofilia seluruh dunia. Negara ini juga menjadi destinasi pelancong seks yang melibatkan pelancong-pelancong dari negara Barat seperti Australia, Jepun, Amerika Syarikat dan Eropah. Perdagangan seks adalah tinggi di Manila, Cebu, Luzon dan kawasan bandar Mindanao (CNN, 2016). Kajian *International Justice Mission* (2016) mendapati *prevalens* perdagangan seks kanak-kanak di lima lokasi iaitu District 5 Manila, Makati, Paranaque, Pasay, dan bandar Quezon semakin berkurang iaitu daripada 8.13 peratus (2009), kepada 5.54 peratus (2014) dan 1.97 peratus (2016). Perangkaan tahun 2016 menunjukkan nisbah pekerja seks kanak-kanak berbanding pekerja seks orang dewasa ialah 1:50 (International Justice Mission, 2016). Walaupun peratusan semakin berkurang, *International Justice Mission* (2016) menegaskan bahawa data yang tepat tentang perdagangan seks kanak-kanak adalah sukar diperolehi kerana mereka merupakan populasi yang sukar dikesan disebabkan jenayah tersebut yang bersifat tersembunyi.

Isu perdagangan manusia di Malaysia mula mendapat perhatian masyarakat apabila media melaporkan kes penemuan 138 kubur dan 28 'kem maut' pada tahun 2015 di Wang Kelian iaitu sempadan Thailand-Malaysia (Sharilfuddin Saari, 2015). Penemuan tersebut menunjukkan Malaysia menjadi negara destinasi imigran dan wujudnya jenayah perdagangan manusia berskala besar dan kejam di negara ini. Menurut penduduk tempatan, kewujudan perdagangan manusia di kawasan hutan berkenaan telah lama berlaku. Mereka sering melihat warga asing (terutamanya Rohingya/Bangladesh) dalam keadaan tidak terurus dan meminta makanan, minuman dan pakaian daripada penduduk setempat. Laporan akhbar yang sama turut memuatkan bahawa terdapat ahli aktivis yang memaklumkan perkara ini kepada pihak berautoriti tetapi tiada tindakan diambil. Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM) (2016) mendakwa perdagangan manusia di Wang Kelian mungkin ada kaitan dengan penglibatan beberapa pegawai awam dalam memudahkan penyeludupan imigran.

Laporan Pemerdagangan Orang 2016 oleh *U. S. Department of State* (2016) mengenal pasti Malaysia sebagai sebuah negara destinasi, negara sumber dan transit bagi lelaki, wanita dan kanak-kanak. Kebanyakan mereka menjadi buruh paksa, namun terdapat wanita dan sebilangan kanak-kanak menjadi mangsa pemerdagangan seks. Statistik yang dikeluarkan oleh Kementerian Dalam Negeri pada tahun 2012 menunjukkan kebanyakan mangsa pemerdagangan di Malaysia berasal dari Indonesia, Filipina, Sri Lanka, Myanmar, Vietnam, China, India dan Thailand. Kebanyakan mangsa adalah lelaki dan wanita dewasa (88.3 peratus) dan sebilangan kecil adalah kanak-kanak (11.7 peratus) (Wan Nur Ibtisam, Raja Noriza & Kee Cheok Cheong, 2014). Bilangan sebenar mangsa pemerdagangan dan eksploitasi seksual kanak-kanak mungkin lebih tinggi ekoran kesukaran untuk mendapatkan data yang tepat. Laporan media sama ada peringkat nasional atau antarabangsa memberi signal bahawa masalah ini perlu diberi perhatian. BBC News pernah melaporkan tentang dua gadis berusia 16 tahun dari Kemboja menjadi mangsa pemerdagangan di mana mereka diangkut dari sempadan Kemboja ke Bangkok dan berakhir di Kuala Lumpur (Morris, 2005). Salah seorang daripada mereka dipaksa bekerja di jalanan manakala seorang lagi di bar karaoke. Ketika di Kuala Lumpur, mereka sentiasa diugut dan dipukul. Selepas beberapa bulan, salah seorang telah ditahan dan ditempatkan di penjara dan pusat tahanan selama setahun sebelum dihantar pulang ke Kemboja. Seorang lagi meminta bantuan pihak polis Malaysia tetapi dijual kepada polis Thai di sempadan Thailand. Beliau dipaksa bekerja di bar untuk membayar hutang sebelum beliau kembali ke kampung halaman.

Kes di atas merupakan salah satu contoh kes pemerdagangan dan eksploitasi seksual kanak-kanak di Malaysia. Menurut Ecpat (http://www.ecpat.org/wp-content/uploads/legacy/Factsheet_Malaysia.pdf) 79 peratus kes pemerdagangan melibatkan eksploitasi seksual. UNODC (2009) melaporkan antara tahun 2003 hingga tahun 2006, seramai 160 orang telah disabitkan dengan kesalahan penculikan dan pemerdagangan kanak-kanak dan majoriti daripada mereka terlibat dalam kesalahan pemerdagangan dengan tujuan eksploitasi seksual. Kanak-kanak dan wanita di Malaysia diperdagangkan ke Singapura, Hong Kong, Taiwan, Jepun, Kanada, Amerika Syarikat, Eropah dan Australia untuk terlibat dalam aktiviti pelacuran (UNODC, 2009). Manakala wanita dan kanak-kanak dari Kemboja, China, Colombia, Ecuador, India, Indonesia, Laos, Myanmar, Filipina, Rusia, Thailand, Uzbekistan dan Vietnam diperdagangkan ke Malaysia untuk menjadi pelacur dan buruh paksa. Selain itu, remaja perempuan dari kawasan luar bandar termasuk orang Asli diperdagangkan untuk memberi perkhidmatan seks dan buruh paksa (UNODC).

Kes pemerdagangan dan eksploitasi seksual termasuk buruh paksa kanak-kanak di Malaysia antara agenda yang diberi perhatian oleh *Human Rights Council*. Pelapor Khas *Human Right Councils*, Maria Grazia Giammarinaro telah melawat Malaysia pada 23 hingga 28 Februari 2015 untuk mengenal pasti bentuk-bentuk pemerdagangan terutamanya melibatkan wanita dan kanak-kanak serta menilai keberkesanan langkah-langkah pencegahan yang diambil oleh pihak kerajaan dalam menangani masalah ini dan melindungi hak-hak orang yang diperdagangkan (*Human Right Councils*, 2015). Berdasarkan hasil laporan *Human Right Council*, Malaysia merupakan destinasi pemerdagangan wanita, gadis dan kanak-kanak dalam industri seks. Faktor yang menyumbang kepada eksploitasi seksual termasuklah permintaan kepada perkhidmatan seksual, kehadiran ramai pelancong asing (melalui *sex tourism*), dan kewujudan sebilangan besar komuniti pekerja migran. Wanita muda atau remaja dijanjikan dengan janji-janji palsu untuk bekerja secara sah di Malaysia sebagai pekerja domestik, pengasuh, pelayan dan model tetapi dipaksa untuk terlibat dalam perdagangan seks komersial.

Selain itu, wujud kemungkinan kanak-kanak diperdagangkan untuk tujuan mengemis dalam kalangan populasi pelarian terutamanya kanak-kanak Rohingya. Kebanyakan pelaku ialah ahli keluarga atau pedagang yang mempunyai hak ke atas kanak-kanak tersebut. Pelapor juga dimaklumkan terdapat sebilangan pelarian, pencari suaka dan orang tanpa bernegara (*stateless*) terutamanya dari komuniti Filipina dan Indonesia di Sabah dan Rohingya, Myanmar meningkatkan lagi jumlah mangsa pemerdagangan. Kanak-kanak pelarian, pencari suaka atau *stateless* tidak dapat bersekolah, serta tidak menerima perkhidmatan kesihatan dan keadilan jenayah menyebabkan mereka mudah diperdaya dan dieksploitasi. Terdapat juga laporan mengenai kanak-kanak yang diperdagangkan untuk tujuan pengangkatan dari Singapura kepada keluarga yang tiada anak di Malaysia.

Isu buruh kanak-kanak di Malaysia secara amnya masih lagi terkawal. Namun, ada usaha pihak tertentu mengeksploitasi kanak-kanak bagi tujuan mendapatkan wang. Misalnya, media menyiarkan tentang eksploitasi kanak-kanak dalam kegiatan mengutip derma, jualan amal dan sumbangan kebajikan yang melibatkan pelbagai institusi yang bergerak atas nama kebajikan, pembangunan sosial dan agama (Othman Mustapha, 2014). Kegiatan mengutip derma ini biasanya dilakukan di kawasan tumpuan awam seperti di gedung beli-belah, stesen minyak, medan selera dan restoran, hentian rehat dan rawat (R&R), terminal bas, bank, dan pasar malam. Sesetengah negeri menunjukkan kewujudan buruh kanak-kanak yang perlu diberi perhatian. Kajian oleh Nik

Ahmad Kamal, Marhanum, Ashgar dan Azizah (2016) terhadap 454 kanak-kanak yang bekerja di empat buah negeri di Malaysia menunjukkan lebih daripada separuh responden terdedah dengan penderaan semasa bekerja. Sebanyak 63 peratus telah didera secara emosi, 27 peratus didera secara fizikal dan 10 peratus didera secara seksual (Nik Ahmad Kamal et.al, 2016). Kajian ini juga mendapati majoriti responden tidak gembira dengan pekerjaan dan menyesal dengan ketidakhadiran ke sekolah. Kajian ini memberi notis penting kepada kita bahawa wujudnya masalah buruh kanak-kanak dan isu penderaan kanak-kanak yang bekerja.

Rumusan

Isu pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak merupakan perhambaan bentuk baharu yang semakin membimbangkan. Mereka direkrut, dipindahkan atau diangkut sama ada merentasi sempadan atau dalam negara sendiri untuk dieksploitasi, dipaksa bekerja atau dijual kepada pihak tertentu. Kanak-kanak diperdagangkan bagi tujuan eksploitasi seksual, dipaksa berkahwin, bekerja dalam sektor perkilangan atau pertanian, sebagai hamba atau terlibat dengan aktiviti jenayah seperti penyeluk saku, mengemis, mencuri, membawa dadah atau menjadi juru pandu dalam membantu penyeludupan orang. Trend pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak berlaku di semua negara di Asia Tenggara sama ada sebagai negara sumber, transit atau destinasi. Misalnya kanak-kanak dari Myanmar, Kemboja, Vietnam dan Laos diperdagangkan dan dieksploitasi ke Thailand untuk bekerja sebagai pekerja seks, mengemis, menjual barangan, bekerja dalam sektor perikanan dan perkilangan, dan kerja domestik.

Penelitian literatur terhadap isu pemerdagangan dan eksploitasi kanak-kanak menunjukkan suatu tindakan segera perlu diambil bagi membendung jenayah yang bersifat tersembunyi ini. Jenayah ini mencabuli hak-hak dan kesejahteraan kanak-kanak serta menyekat peluang mereka untuk berkembang dan mencapai potensi diri. Usaha mencegah dan melindungi kanak-kanak serta proses pendakwaan mereka yang terbabat dengan jenayah ini perlu diperkembangkan. Masyarakat juga perlu disedarkan dengan amalan-amalan dan norma-norma yang boleh mendedahkan kanak-kanak dengan risiko pemerdagangan dan eksploitasi seksual. Kanak-kanak yang menjadi mangsa pemerdagangan dan eksploitasi perlu mendapat perlindungan dalam persekitaran yang selamat dan perlu diberi perkhidmatan kebajikan sosial yang sebaik mungkin oleh para pengamal bantuan.

Rujukan

- Ade Latifah & Mita Noveria. (2014). The gender perspective on human trafficking in Indonesia. *Jurnal Masyarakat & Budaya*, 16 (3), 373-382.
- Akta Kanak-kanak 2001(Akta 611).
- Bernat, F.P., & Winkeller, H.C. (2010). Human sex trafficking: The global becomes local. *Women and Criminal Justice*, 20, 186-192.
- Burke A., & Ducci, S. (2005). *Trafficking in minors for commercial sexual exploitation: Thailand*. Torino, Italy: United Nations Interregional Crime and Justice.
- Chalk, K. (2006). *Taking the journey together: A united response to trafficking in the Mekong region*. Bangkok: World Vision Asia-Pacific Communications
- Dottridge, M. (2008). Young people's voices on child trafficking: Experiences from South Eastern Europe. *Innocenti Working Paper No. IWP-2008-05*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre
- Feingold, P. A. (2005). Human Trafficking. *Foreign Policy*, 150 (32), 26-30.
- Finklea, K., Fernandes-Alcantara, A., & Siskin, A. (2015). *Sex trafficking of children in the United States: Overview and issues for Congress*. Washington, DC: Congressional Research Service.
- Huguet, J.W., & Chamratrithirong, A. (2011). *Thailand migration report 2011*. Bangkok: International Organization for Migration. http://publications.iom.int/system/files/pdf/tmr_2011.pdf
- <http://cnnphilippines.com/news>
- http://www.ecpat.org/wp-content/uploads/legacy/Factsheet_Indonesia.pdf
- http://www.ecpat.org/wp-content/uploads/legacy/Factsheet_Malaysia.pdf
- Human Rights Council. (2015). *Report of the special rapporteur on trafficking in persons, especially women and children, Maria Giammarino* 11 (A/HRC/29/38/Add. 1) (June 15, 2015). <https://perma.cc/6TMM-RSHV>.
- Hyland, K.E. (2001). The impact of the Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children. *Human Rights Brief*, 8 (2). 1-3.
- International Justice Mission. (2016). *Child sex trafficking in Metro Manila: Using time-space sampling to measure prevalence of child sex trafficking in Metro Manila, the Philippines*. Washington, DC: IJM.org
- International Labour Office. (2004). *Child labour: A textbook for university students*. Geneva: International Labour Office.
- International Labor Organization. (2012). *Global estimate of forced labour: Executive summary*. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ednorm/-declaration/documents/publication/wcms_181953.pdf

- International Labour Office, & Walk Free Foundation. (2017). *Global estimates of modern slavery forced labour and forced marriage*. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf
- Irwanto, Muhammad Farid, & Jeffry Anwar. (1999). *Children in need of special protection in Indonesia: Situation analysis*. Jakarta: PKPM Unika Atmajaya Jakarta
- Iveta, C. (2011). Human Trafficking for Begging. *Buffalo Human Rights Law Review*, 25, 31.
- Kaur, A. (2007). On the move: International migration in south-east Asia since the 1980s. *History Compass* 5(2): 302-313.
- Miller-Perrin, C., & Wurtele, S.K. (2016) Sex trafficking and the commercial sexual exploitation of children, *Women & Therapy*, 40.1-2, 123-151, DOI: 10.1080/02703149.2016.1210963
- Ministry of Labor and Social Welfare, (2009). *Broken promises shattered dreams: A profile of child trafficking in the Loa PDR* 23–24, 56.
- Misra, N., & Rosenberg, R. (n.d). Migrant workers. Dalam R.Rosenberg (Ed.), *Trafficking of women and children in Indonesia* (ms. 37-55). Retrieve from <https://www.solidaritycenter.org/wp-content/uploads/2015/02/IndoTraffickingCOMPILED-1.pdf>
- Mohammad Rahim Kamaluddin, Nadiah Syariani Md Shariff, Azizah Othman, Khaidzir Hj Ismail, & Geshina Ayu Mat Saat. (2015). Linking psychological traits with criminal behaviour: A review. *ASEAN Journal of Psychiatry*, 16 (2), 13-25.
- Morris, K. (2005, Jun 2). Khmer Girls' Trafficking Ordeal. *BBC News*. Retrieve from <http://news.bbc.co.uk/2/>
- National Crime Records Bureau (NCRB) (2004). *Crime In India*. Ministry of Home Affairs, Government of India.
- Nik Ahmad Kamal Nik Mahmod, Marhanum Che Mohd Salleh, Ashgar Ali Muhammad & Azizah Mohd. (2016). A study on child labour as a form of child abuse in Malaysia. *International Journal of Social Science and Humanity*, 6 (7). 525-230.
- Opanovych, N. (2016). Human trafficking for sex exploitation in Thailand. *Securitologia*, 1, 103-110.
- Othman Mustapha. (2014). Ekploitasi kutipan amal kanak-kanak. *Utusan Malaysia*. http://ww1.utusan.com.my/utusan/Rencana/20140624/re_01/Ekploitasi-kutipan-amal-kanak-kanak.
- Pimpawun et al. (2006). From trafficking to sex work: Burmese migrants in Thailand. Dalam T.E. Blair (ed), *Living on the edges: Cross-Border mobility and sexual exploitation in the greater Southeast Asia sub-region (edisi ke-2)*. m.s. 156

- Seltzer, A. (2013). Human trafficking: the case of Burmese refugees in Thailand. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 27. 279- 287
- Sharilfuddin Shaari. (2015). 139 kubur besar, kecil di Wang Kelian. *Utusan Malaysia*. Retrieve from <http://www.utusan.com.my/berita/nasional/139-kubur-besar-kecil-di-wang-kelian-1.95954>
- Silverman, J.G., Decker, M.R., McCauley, H.L., & Mack, C. (2009). *A regional assessment of sex trafficking and STI/HIV in Southeast Asia: Connections between sexual exploitation, violence and sexual risk*. Sri Lanka: UNDP Regional Centre
- Singhal, A., & Dura, L. (2009). *Protecting children from exploitation and trafficking: Using the positive deviance approach in Uganda and Indonesia*. University of Texas at El Paso: Social Justice Initiative.
- Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM). (2015). *Laporan Tahunan 2015 Suruhanjaya Hak Asasi Malaysia*. Kuala Lumpur: SUHAKAM
- Suruhanjaya Hak Asasi Manusia Malaysia (SUHAKAM). (2016). *Laporan Tahunan 2015 Suruhanjaya Hak Asasi Malaysia*. Kuala Lumpur: SUHAKAM
- United Nations. (2000). *The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against transnational organized crime*. http://www.odccp.org/crime_cicp_convention.html#final.
- United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF). (2012). *Child protection issue brief: Child trafficking*. http://www.globalmigrationgroup.org/system/files/uploads/gmg-topics/mig-data/child-trafficking_issue-brief.pdf
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2009). *Global Report on Trafficking in Persons*. Dicapai daripada <http://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/globalreport-on-trafficking-in-persons.html>
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2017). *Trafficking in persons from Cambodia, Lao PDR and Myanmar to Thailand, Bangkok: UNODC* https://www.unodc.org/documents/southeastasiaandpacific/Publications/2017/Trafficking_in_persons_to_Thailand_report.pdf
- US Department of State. (2000). *Victims of trafficking and violence protection act of 2000*. <https://www.state.gov/documents/organization/10492.pdf>
- US Department of State. (2016). *Trafficking in persons report: June 2017*. <https://www.state.gov/documents/organization/271339.pdf>.
- US Department of State. (2017). *Trafficking in persons report: June 2017*. 153153154 van de Glind, H., & Kooijmans, J.

- (2008). Modern-day child slavery. *Children & Society*, 22. 150-166, DOI:10.1111/j.1099-0860.2008.00147.x
- Wan Nur Ibtisam Wan Ismail., Raja Noriza Raja Ariffin., & Kee Cheok Cheong. (2014). Human trafficking in Malaysia: Bureaucratic challenges in policy implementation. *Administration & Society*, 49 (2): 212-231.
- Webster, J., & Watson, R. T. (2002). Analyzing the past to prepare for the future: Writing literature review. *MIS Quarterly*, 26 (2), xiii-xxiii.
- Wetzler, J. (2012). Irregular migration in Thailand: New possibilities for anti-trafficking and development programs. Dalam B.C. Guan Teh (ed), *Human security: Securing East Asia's future* (2012) 75, 85–86.